

פרק א – תקנת מכירת חמץ

למנות את הרב שליח, בכתב הרשאה מיוחד (יג), והוא נעשה שלוחם לבצע עבורם את המכירה מרשותם של הבעלים לרשות הגוי הקונה (יד), ויש מפקפקים על המכירה בצורה זו מכמה טעמים,

רק המכירה בערמה ולא כקנין בערמה, וא"כ גם הקנין וגם המכירה חמה יחד נגד רצון ותקנת חז"ל.¹²³⁴⁵⁶⁷

וראה מה שחשיבו המהרש"ק, בשו"ת נאות דשא, שם, ליישב מנהג זה, דתקנה זו, לא נתקן רק לטובת ישראל, מחשש כי לא ימכרו כדין, ואז או דיעברו בבל יראה או דיבואו לידי הפסד ממון, ולטובת ישראל, להצילם מעבירה ומהפסד ממון, קונה, וא"כ היינו ממש היתר מכירת חמץ¹²³⁴⁵⁶⁷ ועיי"ש עוד בדבריו בזה, ובשו"ת זכר יחוסף, או"ח, סי' קלח. ובעמודי כסף, שם: „ויש איזה רבנים שחוששים לדברינו חנ"ל ועושים הקנין של החמץ על ידי השמש, דהיינו שהשמש קונה החמץ מבעלי בתים בקבלת קנין, ומוכר אחר כך לנכרי, והרב הוא רק עד המעיד על זה, ולפענ"ד גם זה חדרך אינו נכון, דאיתא בגמרא (שבת דף לא.) דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, עיי"ש עוד באות י, כג, ואכמ"ל.

(יג) ראה בגספחים נוסח שטר הרשאה מתוקן, וראה להלן, פרק יז, בדיני שליחות והרשאה.

(יד) ראה קונטרס עמודי כסף, שם, אות א: „נראה לפענ"ד דטוב יותר כאותם שנוהגים שחרב הוא שליח של כל בני העיר למכור חמץ להנכרי, דכפי הנראה היה המנהג כן לפני רבינו הגדול מהרש"א זלה"ה [=בעל התניא], כמו שכתב בשער הכולל, וראה שם אות כה: „וכן הוא בסוף ספר נחלת שבעה וז"ל שם: זה הוא נוסח שטר הרשאה, אנו החתומים למטה וכו' נותנים כח ורשות לחרב פלוני אב"ד דפ"ק ולב"ד שעמו ועשינו אותם שלוחים וכו' עכ"ל" [וראה בשער הכולל סק"י על אודות שטר ההרשאה חנ"ל], ובערוך השולחן, סי' תמח, סכ"א, כתב: „והנה מכירות חמץ שלנו הנהוג מכמה וכמה דורות שלפנינו כן הוא, שכל בעלי החמץ חותמים את עצמם על הרשאה וכו'". ועיין שו"ת חסד לאברהם, ח"ב, סי' מה, שו"ת עונג יו"ט סי' לח, שו"ת דבר אברהם, ח"א סי' לט, שו"ת ברכת חיים סי' יח, שו"ת עמודי אש סי' ה, שו"ת באר יצחק סי' א, שו"ת מערכת חמץ ומצה, סי' ט, סק"ו, אודות מכירה כללית ע"י שליח שחיתה נחוגה בזמנם, וראה שו"ת ראשית בכורים סי' ה, שו"ת דברי מלכאל, ח"ד, סי' כב.

והעירני הגאון רבי יצחק שלמה אונגר שליט"א לעיין בשו"ת קרן לדוד, או"ח, סי' קכג, שהעלה שם בתשובתו לאביו הגה"ק הי"ד, בישראל מומר שבא למכור חמץ לפני הפסח, יש לו תקנה ע"י שיקנה את חמצו לישראל אחר, וחלה ימכרוהו לנכרי, דכלפי הקנין של הישראל מן המומר איכא דעת קונה שמתכוין לקנין, ולגבי ההקטנה לנכרי איכא עכ"פ דעת מקנה, משא"כ אם הוא עצמו ימכרם

ולדעתם אין ראוי לסמוך לכתחילה על המכירה הנהוגה כיום (טו).

י. יש סוברים שמכירת החמץ שהיא דרך הערמה, לא הותרה אלא בשעת הדחק משום הפסד ממון, ולכן יש להימנע, במדת האפשר, ממכירת חמץ בעין (טז).

לכרי, לאו שפיר דמי, דהא ליכא דעת מקנה דעת קונה, עיי"ש, וכן כתב בנמוקי אורח חיים, סי' תמח, וראה להלן, פרק ה, סעיף טז. [ברם מדברי הקרן לדוד משמע דאם הרב מוכר בשליחותו של המומר, שפיר דמי, דהא איכא דעת הקנאה מצד השליח, שהוא נידון כבעל החמץ עיי"ש ויל"ע בזה].

(טז) יעויין בשו"ת שו"מ, ח"ב, סי' עז, שהעלה כמה נמוקים לערער על המכירה, א. דחתימת השליח על השטר מכירה שנכתב לצורך הקנאת הקרקע של המשלה, אינו מועיל מאומה, וראה להלן פרק י. ב. כיון שאין מוסרים לגוי את המפתחות בשעת המכירה, וראה בזה פרק ב. ג. משום שאין חספ שנותן הקונה מגיע לכדי שוה פרוטה לכל אחד מן המשלחים ועיין להלן פרק ה. ד. מפני שאין מפרטים את מיני וסוגי החמץ ובמכירה כזו שנראית כהערמה בודאי יש מקום לחוש שאין הגוי סומך בדעתו לקנות, ועל כך ראה לפנינו פרק ד. ה. כיון שדין שליחות לא נתחדש אלא במכר גמור, אבל על מכירת הערמה לא נתרבה תורת שליחות עיי"ש, ועיין בשדי חמד, הנ"ל, וראה עוד בשו"ת ברכת חיים, שו"ת עמודי אש, שו"ת באר יצחק, שו"ת דבר אברהם, הנ"ל, שדנו בדין קנין כסף, שצריך השליח לזכות במעות של הגוי למשלחיו, והא קיי"ל דבעינן שלוחו של בעל הממון לצורך זכייה, ועכו"ם אינו בר שליחות וזכיה וכמ"ש התוס' בב"מ דף עא:, ועיין בשו"ת ברכת חיים, שם, סי' יג, יד ובהסכמה שם, דעת הגאונים בעל נפש חיה, ובעל מאיר עיני חכמים, מה שדנו עמו בידון זה, והובאו דבריהם בקצרה, בעמודי כסף, שם, מאות לב ואילך, וראה בהגדת המבאר [פיעטרקוב, תרעד] הערה לסדר מכירת חמץ, מ"ש בזה, וכן בשו"ת חבל יעקב, ח"א, סי' א, בארוכה, ובספר דבר למשפט סי' ב.

(טז) ראה בדברי הב"ה, או"ח, סי' תמח, וכתב באליה רבא, או"ח שם: „ומכל מקום לכתחילה נראה אין להקל בחמץ גמור, דאין למכור לכותים, אם החמץ בבית ישראל, אף שמוכר לכותים הכל כדינא, אם לא כמו"ש הב"ה ז"ל במדינתנו שרוב משא ומתן בין שרף ואי אפשר להם למכרם לכותים לחוץ לבית, ובפרט למחזיקים באורנד"א יש להתיר שימכור לכותים החדר והחמץ שם, ועפ"ז השבתי למוכרי שדה פה פראג, ששאלו למה אסרו כל רבותינו הקודמין למכור לכותים השכר עם המרתף שלהם, ולמוכרי חין שרף שנהגו להתיר למכור, והשבתי דדוקא למוכרי יי"ש שהוא שלהם שעל הרוב שורפין עצמן ואי אפשר להם למכור מחוץ לבית כמו במדינות שהעיד הב"ה, משא"כ שכר שקונים מכותים לא התירו זה כלל דבקל

יא. אותם אנשים שביטלו וביערו את כל חמצם ויודעים שלא שיירו ברשותם מצרכי חמץ, אף על פי כן, ראוי להם להדר להשתתף בין מוכרי החמץ (יז).

אוצר החכמה

אפשר להחזיר לכותים, גם שלא לקנות כל כך עד שישתייר על פסח, גם ודאי ראו שיש חשש קלות בזה דלכל מסור שיכנסו למרתף בפסח וכו', לכן ראוי להחמיר בזה מכל וכל", וראה נשמת אדם, מכירת חמץ, סי' ח.

ובשו"ת אורי וישעי סי' קכא, הוסיף: „אולם בזמנינו שגם מסחר משכר נפרץ לרוב, לכן התיירו גם מכירת השכר משום הפסד ממון של ישראל", וראה ישועות יעקב, או"ח, סי' תמח, סק"ה, וכן הוא בעמודי כסף, שם, דיני מכירת חמץ של העיר, אות כז: „נוהגין בכמה עיירות, אשר חמץ גמור, כגון לחם ושמרים וי"ש אין מוכרין בהשטר מכירה, רק מי שהמסחר שלו הוא בזה, כגון האופים או בעלי חנויות, או מי שיש לו רשיון למכור יי"ש, ומנהג טוב הוא, כי סתם בעל הבית יוכל לראות בנקל שלא ישאר לו לחם ושמרים או יי"ש על אחרי הפסח", ורבים מגדולי עולם נמנעו מלהשתמש לאחר הפסח במצרכים שנמכרו לגוי לפני פסח, ראה איגרות סופרים, כתבי רבי עקיבא איגר זצ"ל, סי' מח: „אנכי הנני נזהר משתיית שכר בחורף מפני חדש ובקיץ מפני המאלץ הנמכר תוך החמץ בערב פסח, אשר גם מו"ח רה"ג נ"ע [רבי עקיבא איגר] נזהר מליקח חמץ הנמכר, וי"ש לא לקח אחר הפסח כי אם ממוזגים נכרים", וראה שו"ת עטרת חכמים, חו"מ, סי' יד: „ותיתי לי שמיום עמדי על דעתי אני כנזיר משתיית יין ושכר של ישראל שמקודם פסח", וכן כתב במעשה רב, על הגר"א, וראה הגדש"פ מועדים וזמנים, מכירת חמץ, אות ג. [ויש נוהגים לערוך שני מכירות, מכירה מיוחדת לבעלי חנויות ומפעלים שמוכרים ודאי חמץ, וכלפיהם מחמירים ביותר בצורת המכירה ובהלכותיה, ראה שו"ת קנין תורה, ח"ד, סי' מג, וכך נוהג הגאון רבי יעקב יצחק ניימאן שליט"א].

(יז) ראה תשובת הגאון רבי נתן גשטטר שליט"א, להלן, במדור התשובות, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישוב שליט"א, אלא דמי שנכנס סמוך לפסח לדירה חדשה שלא השתמשו שם בחמץ, לדעתו בודאי אינו צריך למכור, אך לפי הנימוקים בתשובה הנ"ל, לכאורה אין לחלק בכך, [וראה להלן, פרק ד, דיש מחמירים לשייר בדוקא מעט חמץ בעין, כדי שתוכל המכירה לחול גם על הפירורים שהם פחות משו"פ עיי"ש].

אוצר החכמה